

СОУДЪИРО
СЛАВЛЬ · ВОЛОДИ
МИРИЦА ·

Правда роуськаѧ
жъ оубъкть моу
жъ моужа · то мъти
ти братоу брата
любоу ѿ любосноу
любо братоуадоу
любо братни снви
шже ли не боудеть
кто и мъстя то
положити за голо
ву · п· гравъ · ачє
боудеть кнаажъ
моужъ · на линъ
накнаажа · ауелн
боудеть роусинъ
любо гриль · любо
коупецъ · любо тивъ
мъбогарескъ лю
бомеулисъ любо
нзгон · любослове
ни нътю · м· гравъ.

Ruská pravda. List 615 Novgorodského nomokanonu z r. 1282.

alespoň na některé z nejzávažnějších: M. T. Каченовский, Из рассуждений о Русской правде. In: Ученые записки Московского университета, 1835 (сентябрь), № 3; А. И. Соболевский, Язык Русской Правды. In: Журнал Министерства народного просвещения, 1886 (апрель); А. И. Соболевский,

положити за голо
воу славль · па
кысъкоупивъ
шеси венгрия
славль · стославъ
всеволодъ и мску
жинъ къснаачъ
ко · перенѣгъни
кифоръ и шложи
ша оубиеніе за
голову · нъкоуна
минавы вонупати
анновс яко ж· яро
славль соудиль · та
ко же и снве югоу
ставиша · —

СОУДЪИРО
Аже кто оубинить
кнаажъ моужа ·
шара збон · аголо
внинанцишють
това възноуопла
ти ти н· въуди ·
жевървнголова
лжитъ то яро · гравъ

Две редакции Русской правды. Москва 1916; С. П. Обнорский, Русская Правда как памятник русского литературного языка. In: Известия Академии Наук СССР, 7-я серия. Отделение общественных наук, Москва 1934, № 10, 749–776; С. П. Обнорский, Очерки по истории русского литературного языка старшего периода, Москва — Ленинград 1946, 9–31; М. Н. Тихомиров, Исследование о Русской правде. Москва — Ленинград 1941; М. Д. Приселков, Задачи и пути дальнейшего изучения Русской правды. In: Исторические записки, т. 16, 1945; А. М. Селищев, О языке Русской Правды в связи с вопросом о древнейшем типе русского литературного языка. Вопросы языкоznания, 1957, № 4, 57–63; С. В. Юшков, Русская Правда. Происхождение, источники, ее значение. Москва 1950; Б. А. Ларин, Лекции по истории русского литературного языка. Москва 1975, 52–94 aj.

Ukázky z Ruské pravdy uvádíme podle jejího nejstaršího opisu z r. 1282 v Novgorodském nomokanonu (uchovávaném ve Stáním historickém muzeu v Moskvě ve sbírce bývalé Synodální knihovny), a to na základě fototypických reprodukcí, obsažených ve třetím dílu akademického vydání Ruské pravdy z let 1940–1963.

соудъ яро
славль · володи
мирица · —
Правда роуськаѧ · а
жъ оубиетъ моу
жъ моужа · то мъсти
ти братоу брата ·
любо ѿ ѿ любо сноу
любо браточадоу ·
любо братни снви ·
шже ли не боудеть
кто юго мъста · то
положити за голо
ву · п· гравъ · ачє
боудеть кнаажъ
моужъ · или тивъ
на кнаажа · ачє ли
боудеть роусинъ
любо гриль · любо
коупецъ · любо тивъ

нъ боудескъ · лю
бо мечникъ · любо
изгои · любо слове
нинъ · то · м· гравъ
положити за нъ · (п)
о ярославѣ же па
кы съкоупивъ
ше са снве юго · изл
славль · стославъ ·
всеволодъ · и моу
жи ихъ къснаачъ
ко · перенѣгъ · ни
кифоръ · и шложи
ша оубиеніе за
голову · нъ коуна
ми са въкоупати ·
а ино все яко же яро
славль соудиль · та
ко же и снве юго оу
ставиша · —

Uvedený počáteční odstavec Ruské pravdy ukazuje na značnou starobylost některých právních opatření. Tak např. zásada trestat vraždu krevní mstou je ne-

pochybnej velice stará a už v 11. stol. představovala přezitek, který Jaroslavovi synové považovali za nutné zrušit. Vyplývá z toho, že některé z právních norem, jež jsou v Ruské pravdě obsaženy, vznikly daleko dříve, než došlo k sestavení prvního zákoníku na dvoře Jaroslava Moudrého, a existovaly do té doby v ústní podobě. Lze se domnívat, že tyto nepsané právní normy měly nejen ustálený obsah, ale vyznačovaly se i standardním jazykem, který tak byl předchůdcem pozdějšího jednacího stylu.

VÝSVĚTLIVKY:

соудъ ярославъ володимирица — z hlediska současného jazyka neobvyklý současný výskyt přídavného jména přivlastňovacího (ярославъ) a tvaru genitivu posesivního (володимирица). V grafice slova володимирица se odráží novgorodská záměna /с/ a /č/, tzv. cokání;

браточадоу — podle svého složení (prasl. *brato-čedo, tj. dítě bratra) by dané slovo mělo mít význam „synovec“, ovšem pak by nebylo jasné, proč vzápětí následuje další výraz téhož významu братню сынови. Slovo браточадо má zde tedy zřejmě význam bratrance a představuje mechanický překlad řeckého ἀδελφότας (srov. B. A. Larin, Лекции по истории русского литературного языка, str. 70);

за головоу — výraz голова byl právní termín, označující zabitého člověka; týž význam mělo slovo hlava i ve staré češtině, jak dosvědčuje nejstarší staročeský právnický sborník kniha Rožmberská ze 14. stol.;

роусинъ, словенинъ — není zcela jasné, proč se tyto etnické názvy vyskytují v textu souběžně s pojmy označujícími sociální postavení, jako гриль (= člen knížecí ozbrojené družiny), коупець, тивоунъ (knížecí nebo bojarský správce) atd. Dosti pravděpodobný je výklad A. A. Zimina, podle něhož роусинъ znamenal obyvatele kyjevského knížectví, neboť pod pojmem Русь se ve 12. stol. často rozuměla Kyjevská Rus; výraz словенинъ by pak byl označením osob původem z Novgorodu, jehož území bylo ve starší době osídleno kmenem ilmeňských Slovénů (viz Памятники русского права 1, str. 138). Existují však i výklady jiné, např. že slovo роусинъ označovalo měšťana, kdežto словенинъ se vztahovalo na obyvatele venkova apod.;

моужи ихъ късналько, пѣренѣгъ, никифоръ — vlastní jména tří rádců či dvořanů Jaroslavových synů; v této souvislosti je třeba upozornit, že slovo моужъ označovalo ve staré ruštině pouze svobodného člověka, nevztahovalo se na osoby poddané.

PŘEKLAD DO SOUČASNÉ RUŠTINY (podle publikace Памятники русского права 1):

Если человек убьет человека, то мстит брат за (убийство) брата, или отец, или сын, или двоюродный брат, или племянник со стороны брата;

если же не будет никого, кто бы отомстил за него, то положить за убитого 80 гривен, если (убитый) будет княжим мужем или княжеским тиуном; если (он) будет русин, гридин, купец, боярский тиун, мечник, изгой или словенин, то положить за него 40 гривен.

После (смерти) Ярослава снова собрались его сыновья Изяслав, Святослав, Всеволод и мужи их Коснячко, Перенег, Никифор и отменили мщение смертью за убийство, установив денежный выкуп; а что касается всего остального, то как судил Ярослав, так решили судить и его сыновья.

оже

приде[†] кръвавъ moy[‡] ..
Оже придетъ кръвавъ
моуже на дворъ · или си
нь то видока юмоу не
искати · нѣ платити
юмоу продажю · г. гр[†]н ·
или не боудеть на не
мъ знаменія · то
привести юмоу видо
къ · слово противу
слова · а кто боудеть
началь · томоу пла
тити ₧ коунъ · аче
же и кръвавъ приде
ть · или боудеть са
мъ почаль · а вистоу
пать послоуси · то то
юмоу за платежъ ѿ

же и били · аже оуда
рить мечемъ а не оу
тнеть на смерть · то
г. грѣвны · а самому
грѣвна за раноу · оже
лѣчебное · потыне
ть ли на смерть · то ви
ра · или пъхнеть moy
жъ моужа · любо к со
бѣ любо ѿ себе · любо
по лицю оударить · и
ли жердью оударить ·
а видока два вѣведоу
ть · то г. грѣвны прода
же · оже боудеть ва
рагъ или колбагъ ·
тъ полнау видока вѣ
вести и идета на роту ..

VÝSVĚTLIVKY:

моуже = моужъ; зáměna písmen е — ѿ je běžná v textech vzniklých záhy po zániku jerů, kdy došlo k rozkolísání dosavadní pravopisné normy; totéž se týká i písmen о — ѿ;

₪ коунъ — 60 kun; slovo коуна bylo původně označením pro kuní kožešinu, sloužící jako platidlo; po zavedení stříbrné měny se název přenesl na stříbrnou minci. Ruská měnová soustava se ve 12. století skládala z těchto jednotek: 1 hřivna = 25 nogat = 50 kun. Nejmenší jednotkou byla vekša (вѣкша), představující asi 1/100 hřivny. (Srov. článek B. A. Romanova Деньги и денежное обращение. In: Культура древней Руси 1, Moskva — Leningrad 1948, 371—372);